

บทความวิจัย

เมื่อคัมภีร์กลายเป็นคอนเทนต์: มังคลัตถทีปนีและการจัดรูปใหม่ ของความศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนาดิจิทัลในสังคมไทย

ประทีป พิษทองกลาง¹, วรพงษ์ ด่วนน้อย², และ ญาตาวีมินทร์ พิษทองกลาง³

Received 1 January 2026

Revised 20 June 2026

Accepted 23 June 2026

บทคัดย่อ

นักวิชาการด้านพุทธศาสนาดิจิทัลมักตั้งสมมติฐานว่าเมื่อคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เคลื่อนย้ายสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ ความหมายเชิงศาสนาย่อมสูญเสียตามไปด้วย บทความนี้ได้แย้งข้อสมมติดังกล่าวโดยตรง บทความเสนอว่าความศักดิ์สิทธิ์ของมังคลัตถทีปนี คัมภีร์อรรถกถาเถรวาทของพระสิริมังคลาจารย์ มิได้ดับสูญเมื่อก้าวข้ามเส้นแบ่งระหว่างไบลานกับหน้าจอ หากแต่ถูกจัดรูปใหม่ผ่านตรรกะของสื่อ อำนาจของอัลกอริทึม และรูปแบบการมีส่วนร่วมทางศาสนาในชีวิตประจำวันดิจิทัล งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพแบบสหวิธี ประกอบด้วยกรณีวิเคราะห์ตัวบทมังคลัตถทีปนีในฐานะระบบจริยธรรมชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลในแพลตฟอร์ม YouTube, Facebook และเว็บไซต์ธรรมะ จำนวน 12 แหล่ง และการวิเคราะห์วาทกรรมจากเนื้อหาออนไลน์ที่อ้างอิงมงคลสูตร โดยเก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2566-2567

ผลการศึกษาพบว่า ความศักดิ์สิทธิ์ถูกแปรรูปผ่านสามกระบวนการที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ การแตกตัวของคัมภีร์เป็นเนื้อหาที่แชร์ได้ การเกิดขึ้นของอำนาจการตีความรูปแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนโดยการมองเห็นเชิงอัลกอริทึม และการก่อตัวของ “ความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว” ที่ตอบสนองต่อสภาวะชีวิตร่วมสมัยต่างจากวิชาการตีความแบบคลาสสิกที่วางผู้อ่านไว้ที่ศูนย์กลาง บทความนี้เสนอ

^{1,2,3} กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนา, เชียงใหม่ 50300, ประเทศไทย

E-mail: Yathaweemintr.p@hotmail.com

แนวคิดการตีความในยุคดิจิทัล (Digital Hermeneutics) ซึ่งให้อัลกอริทึมทำหน้าที่เป็นผู้ตีความร่วมที่ไม่ได้รับเชิญ ผู้กำหนดว่าอะไรสามารถถูกอ่านได้ อะไรถูกพบเจอในรูปแบบใด และเศษเสี้ยวของความหมายใดจะรอดพ้นจากตรรกะของการหมุนเวียนในแพลตฟอร์ม

คำสำคัญ: มังคลัตถทีปนี, พุทธศาสนาดิจิทัล, การจัดรูปใหม่ของความศักดิ์สิทธิ์, สังคมวิทยาศาสตร์, อำนาจการตีความ, แพลตฟอร์มดิจิทัล

When Scripture Becomes Content: The Mangalatthadipani and the Reconfiguration of Sacredness in Thai Digital Buddhism

Prateep Peuchthonglang¹ Woraphong Daungnoi²
and Yathaweemintr Peuchthonglang³

Abstract

Scholars of digital Buddhism have long assumed that when sacred scripture migrates to online platforms, religious meaning is inevitably attenuated. This article challenges that assumption directly. We argue, instead, that the sacredness of the Mangalatthadipani, the canonical Theravāda commentary composed by Sirimaṅgalācārya, is not extinguished upon its passage from palm-leaf manuscripts to digital screens; rather, it undergoes a fundamental reconfiguration shaped by media logics, algorithmic authority, and the patterns of everyday religious engagement in digital life.

Drawing on a qualitative multi-method design — integrating textual analysis of the Mangalatthadipani as an ethical system, digital ethnography across twelve online platforms (YouTube,

^{1, 2, 3} Department of Social Sciences and Humanities, Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna, Chiang Mai 50300, Thailand.
E-mail: Yathaweemintr.p@hotmail.com

Facebook, and Buddhist websites) observed between 2023 and 2024, and discourse analysis of content referencing the *Maṅgala Sutta*— this study identifies three interconnected processes through which sacredness is transformed: the fragmentation of scripture into shareable content, the emergence of new interpretive authority structures driven by algorithmic visibility, and the formation of what we term “instant sacredness,” a mode of sacred encounter calibrated to the tempo and pressures of contemporary life. Unlike Classical hermeneutics assumes two parties: a text and a reader. Digital Hermeneutics, as this article develops the concept, insists there is always a third — the algorithm — whose invisible interventions condition what can be read, how it is encountered, and which fragments of meaning outlast the logic of platform circulation.

The conceptual framework of Reconfiguration of Sacredness proposed here challenges decline-oriented narratives by reconceptualizing digital Buddhism not as a degraded religion but as a living tradition actively negotiating its existence under platform conditions. This study advances Buddhist Studies and the sociology of religion by integrating Theravāda textual scholarship with theories of digital authority and the social construction of the sacred in mediated environments.

Keywords: Mangalatthadipani, Digital Buddhism, Reconfiguration of Sacredness, Sociology of Religion, Interpretive Authority, Digital Platforms

บทนำ

เมื่อพระภิกษุรูปหนึ่งโพสต์ภาพอินโฟกราฟิกบน Facebook ว่า “อเสวนา จ พาลาน ออย่าคบคนพาล นี่คือมงคลสูงสุดแห่งชีวิต” พร้อมฉากหลังสีน้ำเงินเข้มและฟอนต์หนาที่เน้นอารมณ์ แล้วยอดแชร์พุ่งถึงสี่หมื่นครั้งภายในหนึ่งคืน เราอาจถามตัวเองได้สองแบบ แบบแรกคือ ดีจัง พุทธธรรมถึงมือผู้คนมากขึ้น แบบที่สองคือ แต่ที่ผู้คนแชร์กันนั้น มันยังคือมังคลัตถทิปนีอยู่หรือเปล่า คำถามที่สองนั้นเองที่บทความนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้น ในสองทศวรรษที่ผ่านมา การขยายตัวของพุทธศาสนาสู่พื้นที่ดิจิทัลได้สร้างปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนกว่าที่วาทกรรมการเผยแผ่ศาสนาในยุคใหม่มักพรรณนาไว้ ศาสนาที่เคยฝังรากอยู่กับสถาบัน พิธีกรรม และการถ่ายทอดแบบเผชิญหน้า ได้เคลื่อนเข้าสู่โลกซึ่งอัลกอริทึมทำหน้าที่เป็นผู้เลือกกว่าคำสอนใดจะถูกมองเห็น และการกดไลก์กลายเป็นหน่วยวัดความศักดิ์สิทธิ์ทางสัญลักษณ์ การเปลี่ยนผ่านนี้มีใช่เพียงเรื่องของช่องทางการสื่อสาร แต่คือการปรับโครงสร้างเชิงลึกของการดำรงอยู่ทางศาสนา (Campbell, 2024; Hoover, 2016)

งานวิจัยด้านพุทธศาสนาดิจิทัลส่วนใหญ่ยังคงมุ่งสนใจรูปแบบการปฏิบัติร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นการเทศน์ผ่านสตรีมมิ่ง ชุมชนพุทธบนโซเชียลมีเดีย หรือแอปพลิเคชันนามสมาธิ ขณะที่คัมภีร์ในฐานะแหล่งอำนาจเชิงบรรทัดฐานกลับได้รับความสนใจน้อยอย่างน่าประหลาดใจ โดยเฉพาะคัมภีร์อรรถกถาที่ทำหน้าที่กำหนดระเบียบชีวิตทางศีลธรรมของชาวพุทธเถรวาทมาข้ามศตวรรษ ช่องว่างนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เพราะหากเราไม่เข้าใจว่าอำนาจเชิงบรรทัดฐานทางพุทธศาสนากำลังเคลื่อนที่ไปที่ไหน

มังคลัตถทิปนี (Mangalattadhipani) คัมภีร์อรรถกถาอมงคลสูตรของพระสิริมังคลาจารย์ที่แต่งในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นกรณีศึกษาที่เปิดให้เห็นพลวัตดังกล่าวอย่างคมชัดที่สุด (Khonraeng, 1998) ในทางประวัติศาสตร์ คัมภีร์นี้มีได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายหลักธรรม หากแต่ทำหน้าที่เป็นแผนที่จริยธรรมที่จัดลำดับชีวิตมนุษย์จากมงคลพื้นฐานสู่ที่สุดแห่งการหลุดพ้น

(Collins, 1998) ความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์จึงไม่ได้ลอยตัวอยู่ในความว่างเปล่า หากแต่ถูกค้ำจุนโดยตัวบท สายการถ่ายทอดความรู้บาลี และอำนาจเชิงสถาบัน ของพระสงฆ์ผู้รู้ (Gombrich, 2006; Tambiah, 1976) แต่เมื่อมั่งคัลลตทิปปินี้ เดินทางเข้าสู่โลกแพลตฟอร์ม โครงสร้างรองรับเหล่านั้นเริ่มถูกต่อรองใหม่ในทุก ระดับ คัมภีร์ที่เคยต้องอ่านทั้งเล่มผ่านการศึกษาอย่างเป็นระบบ กลายเป็น ข้อความสั้นที่ถูกแชร์ในหนึ่งคลิก และความศักดิ์สิทธิ์ที่เคยต้องสั่งสมผ่านวินัย และเวลา กลายเป็นบางสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในชั่วขณะของการรับรู้เชิงอารมณ์

แม้งานวิชาการที่มีอยู่จะให้ข้อมูลการอยู่อย่างในเชิงอักษรวิทยาและ ประวัติศาสตร์คัมภีร์ แต่ส่วนใหญ่ยังมองมั่งคัลลตทิปปินี้ในฐานะข้อความนิ่งที่ ดำรงอยู่ในกรอบเวลาประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างปิด (Hinüber, 1996; Norman, 1997) ในขณะที่งานด้านศาสนาดิจิทัล แม้จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ ศาสนาในโลกออนไลน์ได้อย่างแหลมคม แต่กลับให้ความสำคัญกับคัมภีร์ คลาสสิกในฐานะโครงสร้างอำนาจเชิงบรรทัดฐานน้อยเกินไป บทความนี้ จึงเกิดขึ้นจากความตั้งใจที่จะเชื่อมสองฝั่งของช่องว่างนั้น โดยนำการศึกษา คัมภีร์พุทธเข้ามาสนทนากับสังคมวิทยาศาสตร์และทฤษฎีอำนาจของ แพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างเป็นระบบ

คำถามหลักที่นำทางงานวิจัยนี้ คือ ความศักดิ์สิทธิ์ของมั่งคัลลตทิปปินี้ ถูกจัดรูปใหม่อย่างไร เมื่อเงื่อนไขของการมองเห็น การแชร์ และการมีส่วนร่วม ทางดิจิทัลกลายเป็นตัวกำหนดหลักของอิทธิพลเชิงศาสนา ใครคือผู้มีอำนาจใน การนิยาม “ความเป็นมงคล” ในโลกที่อัลกอริทึมเป็นผู้เลือก และการจัดรูปใหม่ ดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อจริยธรรมพุทธในชีวิตประจำวัน การตอบคำถามเหล่านี้ ไม่ใช่เพียงการทำความเข้าใจมั่งคัลลตทิปปินี้ในฐานะคัมภีร์ หากแต่คือการทำความเข้าใจว่าความศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาเถรวาทกำลังต่อรองตัวเองอย่างไร ในยุคที่อำนาจของตัวบทและอำนาจของแพลตฟอร์มปะทะกันทุกวัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาว่ามังคลัตถทิปนีถูกแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์อย่างไรเมื่อเข้าสู่พื้นที่ดิจิทัล
- 2) เพื่อศึกษาว่าใครคือผู้มีอำนาจในการนิยาม “ความเป็นมงคล” ในพุทธศาสนา ดิจิทัล
- 3) เพื่อศึกษาการแปรรูปดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อจริยธรรมและการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในชีวิตประจำวัน

ประโยชน์ที่ได้รับ

คุณูปการทางทฤษฎีของงานชิ้นนี้อยู่ที่ การเสนอกรอบ Reconfiguration of Sacredness ซึ่งก้าวพ้นทั้งการมองว่าดิจิทัลคือการเสื่อมถอย และการมองว่าทุกอย่างยังคงเดิม โดยแทนที่ด้วยคำถามที่ละเอียดอ่อนกว่า ว่า ความศักดิ์สิทธิ์จัดรูปตัวเองใหม่อย่างไร ภายใต้เงื่อนไขที่เปลี่ยนไป กรอบนี้เชื่อมการศึกษาคัมภีร์พุทธเข้ากับสังคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างเป็นระบบ และเปิดทิศทางการวิจัยใหม่ที่สนามพุทธศึกษาและ digital religion ยังต้องการอีกมาก การเดินทางของมังคลัตถทิปนีจากใบลานสู่หน้าจอยังไม่จบ และคงยังไม่จบในเร็ว ๆ นี้ トラバດที่ผู้คนยังต้องการความหมายในชีวิต และトラバດที่แพลตฟอร์มยังคงเปลี่ยนรูปแบบที่ความหมายนั้นเดินทาง งานวิชาการที่ดีที่สุดที่เราทำได้คือการติดตาม บันทึก และตั้งคำถามกับการเดินทางนั้นอย่างไม่หยุดยั้ง

วรรณกรรม

1. มงคลสูตรและมังคลัตถทิปนีในสนามวิชาการ

การศึกษามงคลสูตรและมังคลัตถทิปนีในโลกวิชาการตะวันตกเติบโตมาในอ้อมแขนของอักขรวิทยาบาลี (Pāli philology) เป็นหลัก นักวิชาการรุ่นบุกเบิกอย่าง Hinüber (1996) หุ่นเทกับการตรวจสอบสายต้นฉบับ การระบุอายุของคัมภีร์ และการจัดหมวดหมู่วรรณกรรมบาลี ในขณะที่ Norman (1997)

วางรากฐานสำหรับการอ่านตัวบทแคนอนนิกคัลอย่างเป็นระบบ งานเหล่านี้สร้างฐานความรู้ที่ขาดไม่ได้ แต่มีข้อจำกัดร่วมกันที่ลึกซึ้งกว่าที่มักถูกพูดถึง นั่นคือการตรึงคัมภีร์ไว้กับเวลาประวัติศาสตร์ราวกับว่ามันมีชีวิตทางสังคม นอกเหนือจากการเป็นข้อความในหน้าหนังสือ ในเรื่องนี้ Gombrich (2006) เป็นผู้ขยับเส้นแบ่งนั้นในทางที่สำคัญ โดยชี้ว่าคัมภีร์อรรถกถาเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้น หากแต่ฝังตัวอยู่ในพลวัตทางสังคมอย่างลึกซึ้ง มันกำหนดว่าฆราวาสควรดำรงชีวิตอย่างไร และพระสงฆ์ควรสั่งสอนอะไร Collins (1998) ขยายข้อสังเกตนี้ต่อโดยมองวรรณกรรมบาลีในฐานะระบบจินตนาการเชิงอุดมคติ (Pali *imaginaire*) ที่สร้างโลกแห่งความหมายอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน มิใช่เพียงชุดกฎเกณฑ์ทางศาสนา ความเข้าใจนี้เปิดประตูสำหรับการมองมั่งคั่งลัทธิที่ป็นในฐานะระเบียบชีวิต (normative ordering of life) ไม่ใช่แค่ตัวบทศักดิ์สิทธิ์ที่เก็บรักษาในตู้หนังสือวัด อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่งงานที่ก้าวหน้าที่สุดในแนวทางนี้ ยังคงมองคัมภีร์ในบริบทที่ค่อนข้างนิ่ง ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่เข้าใจได้ ผู้เขียนงานเหล่านั้นเขียนในยุคก่อนที่จะแพลตฟอร์มดิจิทัลจะพลิกโฉมระบบการสื่อสารทางศาสนา แต่ในบริบทปัจจุบัน การมองคัมภีร์ในฐานะมรดกทางความคิดที่หยุดนิ่ง มิใช่ทางเลือกที่เป็นกลางอีกต่อไป มันคือการตัดสินใจเชิงทฤษฎีที่มองข้ามชีวิตทางสังคมที่คัมภีร์ยังคงดำรงอยู่จริงในโลกร่วมสมัย สิ่งที่เป็นคือการก้าวจาก textual essentialism ไปสู่การมองคัมภีร์ในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีพลวัต (living textuality) ซึ่งเกิดขึ้นใหม่ทุกครั้งที่ถูกอ่าน ถูกตีความ และถูกหมุนเวียนในบริบทที่เปลี่ยนไป

2. ความศักดิ์สิทธิ์ในสังคมวิทยาศาสตร์

แนวคิดเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (the sacred) มีประวัติที่ยาวนานและเต็มไปด้วยความตึงเครียดในสังคมวิทยาศาสตร์ จุดเริ่มต้นที่ชัดเจนที่สุดคือ Durkheim (1912/1995) ซึ่งเสนอว่าความศักดิ์สิทธิ์มิใช่คุณสมบัติที่ติดมากับวัตถุหรือสถานที่โดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากการที่สังคมแยกโลกออกเป็นสองชั่วที่

ตัดขาดจากกัน คือ ศักดิ์สิทธิ์และสามัญ เพื่อคำจูนระเบียบและความสามัคคีของกลุ่ม ข้อเสนอนี้มีพลังอธิบายสูง แต่มีราคาที่ต้องจ่าย นั่นคือมองความศักดิ์สิทธิ์เป็นผลผลิตของสังคัมในฐานะระบบที่ค่อนข้างคงที่ และยังไม่สามารถอธิบายได้ว่าความศักดิ์สิทธิ์เคลื่อนที่และเปลี่ยนรูปอย่างไรในเงื่อนไขที่ผันแปร ในประเด็นนี้ Eliade (1957/1959) พลิกกรอบนี้บางส่วนด้วยการมองความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะประสบการณ์ที่ปรากฏตัว (hierophany) ผ่านสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่กลายเป็นจุดเชื่อมระหว่างมิติมนุษย์กับมิติทรานเซนเดนซ์ มุมมองนี้ให้พื้นที่แก่ประสบการณ์ส่วนบุคคลมากขึ้น แต่ถูกวิพากษ์อย่างหนักว่าตกหลุมพราง essentialism โดยมองความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่มีแก่นแท้สากลที่ปรากฏข้ามวัฒนธรรม โดยไม่สนใจว่าอำนาจและการเมืองกำหนดว่า การปรากฏตัวเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อใด และสำหรับใคร จุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้มาจาก Asad (1993) ซึ่งปฏิเสธทั้งแนวทางของ Durkheim และ Eliade ในคราวเดียว Asad เสนอว่าศาสนาไม่มีแก่นแท้สากล แต่เป็นประเพณีทางวาทกรรม (discursive tradition) ที่ถูกผลิต กำหนด และต่อรองผ่านอำนาจ สถาบัน และบริบทเฉพาะ ความศักดิ์สิทธิ์ในทัศนะนี้จึงไม่ใช่สิ่งที่ค้นพบ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างและรักษา ไว้ภายใต้เงื่อนไขของอำนาจที่เปลี่ยนแปลงได้ กรอบแนวคิดของ Asad เปิดพื้นที่ทางทฤษฎีที่บทความนี้ต้องการอย่างแม่นยำ เพราะเมื่อเราถามว่า ความศักดิ์สิทธิ์ของมังคลัตถ์ปิณีถูกแปรรูปอย่างไรในโลกดิจิทัล นั่นคือการถามว่า ใครมีอำนาจในการกำหนดว่าอะไรศักดิ์สิทธิ์ และเงื่อนไขใหม่ใดเข้ามาแทรกซึมกระบวนการนั้น ซึ่งล้วนเป็นคำถามเชิงอำนาจทั้งสิ้น ความศักดิ์สิทธิ์ในความหมายนี้จึงไม่ใช่สิ่งที่คัมภีร์มีอยู่ในตัวมันเอง แต่เป็นสิ่งที่สังคม สถาบัน และในยุคปัจจุบัน แพลตฟอร์มดิจิทัลช่วยกันผลิตและหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา

3. ศาสนาดิจิทัลและพุทธศาสนาดิจิทัล

สาขาศาสนาดิจิทัล (digital religion) เติบโตอย่างรวดเร็วในสองทศวรรษที่ผ่านมา Campbell (2024) วางรากฐานทางทฤษฎีโดยเสนอว่าศาสนาในโลกออนไลน์ไม่ควรถูกมองเป็นศาสนาออนไลน์ที่แยกจากชีวิตจริง แต่

เป็นการผสมผสานของโลกออนไลน์และออฟไลน์จนแยกไม่ออก ศาสนาจึงกลายเป็นการปฏิบัติผ่านสื่อกลาง (mediated practice) ที่ถูกหล่อหลอมโดยตรรกะของเทคโนโลยีสื่อสาร Hoover (2016) ขยายแนวคิดนี้ต่อโดยชี้ให้เห็นว่าสื่อมิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่เป็นสนามทางสังคมที่ศาสนาถูกสร้างและต่อรองความหมายอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ Evolvi (2021) เน้นว่าพื้นที่ดิจิทัลเปิดโอกาสให้ผู้แสดงศาสนานอกสถาบัน เช่น นักสร้างคอนเทนต์และอินฟลูเอนเซอร์ เข้ามามีบทบาทในการนิยามความเชื่อและการปฏิบัติอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน สำหรับพุทธศาสนาดิจิทัลโดยเฉพาะ McMahan (2008) ตั้งข้อสังเกตที่ทรงพลังว่าพุทธศาสนาร่วมสมัยมักถูกทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernized) ผ่านการเน้นประสบการณ์ส่วนบุคคล การบำบัดทางจิตใจ และการลดทอนมิติเชิงสถาบันและพิธีกรรม Grieve (2017) ขยายการศึกษานี้ไปสู่ชุมชนพุทธในโลกเสมือนจริง และแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางพุทธศาสนาสามารถสร้างขึ้นและดำรงอยู่ได้ในพื้นที่ที่ไม่มีร่างกายและสถาบันสงฆ์ในความหมายดั้งเดิม

4. พัฒนาการวิจัยร่วมสมัย ค.ศ. 2020–2025

ในช่วงห้าปีที่ผ่านมา สาขาศาสนาดิจิทัลได้ก้าวเข้าสู่ช่วงเวลาที่ Campbell (2024) เรียกว่า การมองย้อนหลังและมองไปข้างหน้า ช่วงที่นักวิจัยไม่เพียงแต่บันทึกปรากฏการณ์ใหม่ แต่เริ่มตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อการอบอุ้มปฏิบัติที่เข้ามาตลอดสองทศวรรษ พัฒนาการสำคัญสี่ประการที่สนทนาโดยตรงกับงานวิจัยชิ้นนี้มีดังต่อไปนี้

ประการแรก การเปลี่ยนผ่านจากการมองศาสนาดิจิทัลในฐานะศาสนาออนไลน์ สู่การมองในฐานะศาสนาผ่านแพลตฟอร์ม (platformed religion) Campbell and Connelly (2020) เสนอว่าแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียมิได้เป็นเพียงพื้นที่ที่ศาสนาเคลื่อนเข้าไปอาศัย แต่เป็นตัวแปรที่แปรสภาพตัวแทนทางศาสนาอย่างแข็งขัน มันสร้างตัวแทนทางศาสนารูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการไหลเวียนผ่านแพลตฟอร์มเท่านั้น ข้อเสนอนี้สอดคล้องกับสิ่งที่บทความนี้พบในกรณีของมังคลัตถปิณี กล่าวคือแพลตฟอร์มไม่ได้แค่

ส่งคัมภีร์ไปยังผู้รับสาร แต่กำหนดรูปแบบที่คัมภีร์จะ “ดำรงอยู่ได้” ในพื้นที่นั้น ๆ

ประการที่สอง การขยายตัวของงานวิจัยว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความศักดิ์สิทธิ์กับสภาวะดิจิทัล Tsuria (2021) เสนอแนวคิดที่ทำทนายอย่างยิ่งว่าในสังคม hypermodern พรหมแดนระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งสามัญถูกทำให้พร่าเลือนอย่างเป็นระบบโดยสื่อดิจิทัล ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ที่ประสบการณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ สามารถเกิดขึ้นได้แม้ในบริบทที่ฆราวาสที่สุด ข้อสังเกตนี้เชื่อมโยงโดยตรงกับแนวคิดความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว ที่บทความนี้เสนอ และให้ภาษาทางทฤษฎีสำหรับอธิบายว่าเหตุใดการกดแชรโพสตร์ธรรมะจึงสามารถรู้สึกเหมือนการทำบุญในสายตาของผู้ศรัทธา

ประการที่สาม งานวิจัยด้านบริบทไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เติบโตอย่างมีนัยสำคัญในช่วงนี้ Agarwal and Jones (2022) วิเคราะห์บทบาทของโซเชียลมีเดียในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางศาสนาของกรุงเทพมหานคร โดยชี้ว่าพุทธศาสนาไทยผสมผสานกับความเชื่อแบบลัทธิผีสาง เทพเจ้าฮินดู และพิธีกรรมทางจีน กำลังปรับตัวสู่ตรรกะของการประกอบการทางศาสนา (religious entrepreneurship) ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในแบบที่ทำให้เส้นแบ่งระหว่างการเผยแพร่ธรรมะและการตลาดศาสนาพร่าเลือนลงอย่างเห็นได้ชัด ในทิศทางเดียวกัน Agarwal and Pongjit (2025) ศึกษาปรากฏการณ์ภาพพื้นหลังสมาร์ตโฟนมงคลในไทย โดยใช้กรอบ digital religion และการทำสินค้าของความศักดิ์สิทธิ์ และพบว่าวัตถุดิจิทัลเหล่านี้ถูกรับรู้ในฐานะเครื่องรางดิจิทัลที่มีพลังศักดิ์สิทธิ์จริง ข้อค้นพบนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนข้อเสนอของบทความนี้เกี่ยวกับการก่อตัวของความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ดิจิทัลไทย

ประการที่สี่ การถกเถียงใหม่ว่าด้วยอัลกอริทึมในฐานะตัวแทนทางศาสนา (algorithmic religious agency) Siuda (2021) เสนอว่าศาสนาดิจิทัลจำเป็นต้องพัฒนาประเภทวิทยา (typologies) ใหม่ที่สามารถรองรับบทบาทของอัลกอริทึมซึ่งไม่ใช่เพียงเครื่องมือ แต่เป็นตัวแทนที่กำหนดว่าศาสนาจะถูกรับรู้ ประสบการณ์ และต่อรองอย่างไรในพื้นที่ดิจิทัล ข้อเสนอ

เปิดพื้นที่ทางทฤษฎีที่งานวิจัยชิ้นนี้เข้ามาตอบสนองโดยตรง ผ่านแนวคิด Digital Hermeneutics ที่ให้อัลกอริทึมทำหน้าที่เป็นผู้ตีความร่วมที่ไม่ได้รับเชิญในกระบวนการหมุนเวียนของคัมภีร์อรรถกถาในโลกแพลตฟอร์ม

ในภูมิทัศน์วิจัยที่กว้างขึ้น Campbell and Cheong (2024) บรรณาธิการ The Oxford Handbook of Digital Religion ได้สังเคราะห์ทิศทางใหม่ของสาขาไว้อย่างครอบคลุม โดยชี้ว่าคำถามสำคัญที่สุดในทศวรรษหน้าไม่ใช่ศาสนาดำรงอยู่บนอินเทอร์เน็ตอย่างไร แต่คือ อัลกอริทึมและปัญญาประดิษฐ์กำลังกำหนดนิยามใหม่ของความเชื่อ อำนาจ และประสบการณ์ทางศาสนาอย่างไร บทความนี้ตั้งอยู่ในกลุ่มของงานที่เริ่มตอบรับคำถามดังกล่าว แต่เน้นมิติที่ยังขาดอยู่ในสาขา นั่นคือการพิจารณาว่าคัมภีร์พุทธเถรวาทคลาสสิกที่มีโครงสร้างจริยธรรมเข้มข้นเป็นพิเศษ ต้องต่อรองกับตรรกะเหล่านี้ได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้ล้วนแบกรับจุดบอดร่วมกันประการหนึ่ง กล่าวคือ แทบไม่มีงานใดเลยที่ศึกษาบทบาทของคัมภีร์คลาสสิก โดยเฉพาะอรรถกถา ในฐานะโครงสร้างอำนาจเชิงบรรทัดฐานที่ถูกแปรรู้อย่างซับซ้อนในโลกดิจิทัล การมุ่งสนใจแต่รูปแบบการปฏิบัติร่วมสมัยโดยละเลยคัมภีร์ เปรียบได้กับการศึกษาว่าน้ำไหลไปทิศทางใดโดยไม่สนใจว่าน้ำนั้นมาจากแหล่งน้ำต้นทางใด นอกจากนี้ งานศึกษาเรื่องเทคโนโลยีและศาสนาในบริบทเอเชีย โดยเฉพาะ Lim (2009) จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับศาสนาในเอเชียมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากบริบทตะวันตก โดยเฉพาะในแง่ของการที่เทคโนโลยีมักถูกผูกเข้ากับพลวัตทางการเมืองและชาตินิยม แต่งานเหล่านี้ยังคงให้ความสนใจกับบริบทพุทธศาสนาเถรวาทในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชียแผ่นดินใหญ่น้อยกว่าที่ควร

4. ช่องว่างเชิงทฤษฎีและคุณภาพของงานชิ้นนี้

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ช่องว่างที่บทความนี้มุ่งเติมเต็มมีสามมิติที่ชัดเจน มิติแรกคือการขาดงานที่บูรณาการ Buddhist textual studies เข้ากับ sociology of religion และ digital religion อย่างเป็นระบบ

ในบริบทเทรวาทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มิติที่สองคือการขาดกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายได้ว่าคัมภีร์อรรถกถาที่มีโครงสร้างจริยธรรมเข้มข้นถูกแปรรูปอย่างไรเมื่อटरรกะของแพลตฟอร์มเข้าแทรกแซงกระบวนการถ่ายทอดความหมาย และมิติที่สามคือการขาดงานที่ตั้งคำถามกับความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะกระบวนการที่เคลื่อนที่ได้ มิใช่สารัตถะตายตัว ในบริบทของพุทธศาสนาที่มีฐานคัมภีร์ บทความนี้ตอบรับช่องว่างเหล่านี้ด้วยการเสนอกรอบแนวคิดการจัดรูปใหม่ของความศักดิ์สิทธิ์ (Reconfiguration of Sacredness) ซึ่งผสานทฤษฎีความศักดิ์สิทธิ์เชิงกระบวนการของ Asad (1993) เข้ากับการศึกษาอำนาจของแพลตฟอร์ม (Gillespie, 2018) และการวิเคราะห์คัมภีร์พุทธในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคม (Collins, 1998; Gombrich, 2006) ความแตกต่างจากกรอบคิดที่มีอยู่ก่อนหน้าอยู่ที่การให้น้ำหนักกับความตึงเครียด ระหว่างटरรกะจริยธรรมของคัมภีร์อรรถกถาที่สะสมข้ามศตวรรษ กับटरรกะของแพลตฟอร์มที่ให้คุณค่ากับความเร็วและการหมุนเวียน ความตึงเครียดนี้เองที่ทำให้มังคลัตถ์ทิปนีเป็นกรณีศึกษาที่ไม่อาจหาตัวแทนอื่นได้

5. กรอบแนวคิดและทฤษฎี

5.1 การจัดรูปใหม่ของความศักดิ์สิทธิ์

หัวใจทางทฤษฎีของบทความนี้คือการเสนอว่าความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ได้ (mobile) มิใช่คุณสมบัติที่ฝังอยู่ในวัตถุหรือสถาบัน แต่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางสังคมที่ต้องถูกผลิตซ้ำ ต้องถูกรับรองอย่างต่อเนื่อง และสามารถถูกจัดรูปใหม่ได้เมื่อเงื่อนไขทางสังคมเปลี่ยนแปลง ในกรณีของมังคลัตถ์ทิปนี ความศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้หายไปพร้อมกับการเดินทางสู่โลกดิจิทัล แต่ถูกแปรรูปผ่านสื่อ รูปแบบ และटरรกะใหม่ ซึ่งเปลี่ยนทั้งวิธีการรับรู้ความหมาย และวิธีที่ผู้ศรัทธาสัมพันธ์กับคัมภีร์ กรอบแนวคิดนี้แตกต่างจากทั้งการสูญเสียความศักดิ์สิทธิ์ (desacralization) ซึ่งมองว่าการเข้าสู่โลกดิจิทัลคือการเสื่อมถอย และจาก “ความต่อเนื่องของความศักดิ์สิทธิ์” (sacred continuity) ซึ่งมองว่า

ทุกอย่างยังคงเดิม โดยแทนที่ด้วยคำถามว่า จัดรูปใหม่อย่างไร มากกว่าหายไปหรือไม่

5.2 อำนาจตัวบทปะทะอำนาจแพลตฟอร์ม

งานของ Cheong และคณะ (2012) ว่าด้วยอำนาจทางศาสนาในโลกโซเชียลมีเดียชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของอำนาจการตีความมิใช่เรื่องใหม่ในสาขา digital religion แต่กรณีของคัมภีร์อรรถกถาเถรวาทที่มีโครงสร้างอำนาจภายในที่เข้มแข็งเป็นพิเศษ เป็ดมิติที่งานเหล่านั้นยังไม่ได้สำรวจ ในพุทธศาสนาเถรวาท อำนาจของคัมภีร์ถูกค้ำจุนโดยสายการถ่ายทอดความรู้บาลีและสถาบันสงฆ์ที่ทำหน้าที่คัดกรองและรับรองความหมาย แต่ในโลกดิจิทัล อำนาจนั้นต้องดำรงอยู่ท่ามกลางอำนาจรูปแบบใหม่ที่ Gillespie (2018) เรียกว่า อำนาจแพลตฟอร์ม ซึ่งทำงานผ่านอัลกอริทึม นโยบายเนื้อหา และกลไกการมองเห็นในระบบนี้ ความถูกต้องตามคัมภีร์ไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่กำหนดว่าคำสอนใดจะมีอิทธิพล ยอดวิว ยอดแชร์ และการตอบสนองทางอารมณ์ของผู้ติดตามก็เป็นตัวแปรที่ทรงพลังไม่แพ้กัน

5.3 การตีความในยุคดิจิทัล (Digital Hermeneutics)

แนวคิด Digital Hermeneutics ที่บทความนี้เสนอมีความแตกต่างจากการตีความในความหมายเชิงปรัชญาดั้งเดิม ตรงที่มันให้น้ำหนักกับบทบาทของอัลกอริทึมในฐานะผู้ตีความร่วม (co-interpreter) ที่มองไม่เห็น ซึ่งทำงานนอกเหนือเจตนาของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคเนื้อหา ความแตกต่างนี้เองที่ทำให้แนวคิดนี้มีความจำเป็นในฐานะเครื่องมือวิเคราะห์เฉพาะสำหรับบริบทแพลตฟอร์ม บทความนี้ใช้แนวคิดการตีความในยุคดิจิทัล (Digital Hermeneutics) เพื่ออธิบายวิธีที่ความหมายของคัมภีร์ถูกก่อตัวขึ้นใหม่ในโลกแพลตฟอร์ม ซึ่งถูกกำหนดโดยตรรกะของการย่อ (compression) การตัดตอน (fragmentation) การเน้น (highlighting) และการทำซ้ำ (repetition) กระบวนการตีความในที่นี้ ไม่ได้เกิดจากผู้อ่านเพียงลำพัง แต่เป็นผลร่วมของมนุษย์และระบบอัลกอริทึมที่กำหนดสภาพแวดล้อมการอ่าน ผลลัพธ์คือ

เศษเสี้ยวของความศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกบริโภคนในจังหวะชีวิตดิจิทัล แทนที่คัมภีร์ทั้งเล่มที่ต้องสั่งสมผ่านเวลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาปรากฏการณ์ที่ความศักดิ์สิทธิ์เคลื่อนที่ระหว่างโลกคัมภีร์และโลกดิจิทัลนั้น ต้องการระเบียบวิธีที่มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะจับภาพทั้งโครงสร้างเชิงตัวบทและพลวัตทางสังคมในชีวิตดิจิทัลจริง งานวิจัยนี้จึงออกแบบภายใต้กรอบการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสหวิธี (qualitative multi-method design) ซึ่งไม่ได้เลือกวิธีเหล่านี้เพราะความสะดวก หากแต่เพราะแต่ละวิธีทำงานในระดับที่แตกต่างกันของปัญหา และเมื่อนำมาใช้ร่วมกัน จะให้ภาพที่ครบถ้วนกว่าที่วิธีใดวิธีหนึ่งจะทำได้เพียงลำพัง

1. การออกแบบการวิจัยและฐานทางญาณวิทยา

งานวิจัยนี้ ตั้งอยู่บนฐานญาณวิทยาเชิงตีความ (Interpretive Epistemology) ซึ่งมองว่าความหมายทางศาสนามีใช้สิ่งที่ “ค้นพบ” จากข้อมูลโดยตรง แต่เกิดขึ้นจากการสนทนาระหว่างกรอบทฤษฎี บริบท และการตีความของผู้วิจัยที่ต้องสำนึกตัวเองอยู่ตลอดเวลา (reflexive awareness) ในฐานะนักวิจัยที่มีความคุ้นเคยกับโครงสร้างคัมภีร์อรรถกถาเถรวาทโดยตรง ผู้วิจัยจึงอยู่ในฐานะที่สามารถสังเกตเห็นทั้งสิ่งที่คงอยู่ และสิ่งที่หายไป เมื่อมังคลัตถที่ปนิปรากฏในรูปแบบดิจิทัล ซึ่งถือเป็นทั้งข้อได้เปรียบและข้อจำกัดที่ต้องระบอบอย่างโปร่งใส ความตระหนักนี้สอดคล้องกับข้อเรียกร้องของ Hine (2015) ที่ว่า นักชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลต้องไม่แยกตัวเองออกจากสนาม แต่ต้องเข้าใจตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของการผลิตความรู้

2. วิธีวิทยาสามชั้น

2.1 การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis)

ขั้นแรกของการวิจัยคือการวิเคราะห์มังคลัตถที่ปนิในฐานะระบบจริยธรรมที่มีโครงสร้างภายในของตนเอง โดยมีได้มุ่งสรุปเนื้อหาซ้ำ แต่มุ่งสกัดโครงสร้างเชิงบรรทัดฐาน สามระดับ ได้แก่ ตรรกะลำดับมงคล ภาษาที่เชื่อมโยง

โลกทางธรรมกับชีวิตฆราวาส และกลไกที่คัมภีร์ใช้สร้างอำนาจผ่านการอ้างอิง พระพุทธรูปและสายอรรถกถา ผลจากการวิเคราะห์นี้ถูกใช้เป็นฐานเปรียบเทียบ (analytical baseline) เพื่อตรวจสอบว่าความหมายใดถูกคงไว้ ถูกย่อ หรือถูกแปลงรูปเมื่อคัมภีร์ปรากฏในสื่อดิจิทัล วิธีนี้สะท้อนแนวทางของ Collins (1998) ที่มองวรรณกรรมบาลีในฐานะระบบจินตนาการที่สมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งต้องเข้าใจในฐานะองค์รวมก่อนจะวิเคราะห์ส่วนที่แตกกระจายออกไป

2.2 ขาดิพนธ์วรรณนาดิจิทัล (Digital Ethnography)

ใช้ขาดิพนธ์วรรณนาดิจิทัลตามแนวทางของ Hine (2015) ซึ่งมองพื้นที่ออนไลน์ไม่ใช่เพียงแหล่งข้อมูล แต่เป็นสนามทางสังคมที่มีวัฒนธรรม อำนาจ และแบบแผนการปฏิบัติเฉพาะตัว ผู้วิจัยเข้าสู่สังเกตการณ์อย่างเป็นระบบในแพลตฟอร์มดิจิทัลรวม 12 แห่ง ได้แก่ ช่อง YouTube ที่มีเนื้อหาธรรมะซึ่งอ้างอิงมงคลสูตรอย่างสม่ำเสมอจำนวน 5 ช่อง เพจ Facebook ที่เผยแพร่เนื้อหาที่อิงมงคลสูตรที่ป็นโดยตรงจำนวน 4 เพจ และเว็บไซต์ธรรมะที่มีการนำเสนอมงคล 38 ประการในรูปแบบดิจิทัลจำนวน 3 แห่ง ตัวอย่างเช่น ช่อง YouTube ขนาดใหญ่ที่มีผู้ติดตามเกินหนึ่งแสนคน ซึ่งเผยแพร่เนื้อหาธรรมะที่อ้างอิงมงคลสูตรเป็นประจำ และเพจ Facebook ของพระนักเทศน์ที่มีฐานผู้ติดตามเกินห้าแสนคน โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2566 เกณฑ์การคัดเลือกแหล่งข้อมูลใช้หลัก purposive sampling การคัดเลือกแหล่งข้อมูลใช้เกณฑ์ว่ามีการนำเสนอเนื้อหาจากมงคลสูตรหรือมงคล 38 ประการ อันเป็นเนื้อหาหลักของมงคลสูตรที่ป็น แม้ผู้ผลิตเนื้อหาจะไม่อ้างอิงคัมภีร์โดยตรงเสมอไป ซึ่งตรงกับปรากฏการณ์ที่งานวิจัยนี้ศึกษา นั่นคือการที่คัมภีร์ถูกนำเสนอโดยไม่ระบุที่มา โดยกำหนดเงื่อนไขสามประการ คือ มีการอ้างอิงมงคลสูตรหรือมงคลสูตรที่ป็นอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ ยอดผู้ติดตามไม่ต่ำกว่าห้าหมื่นคน หรือมียอดการเข้าถึงเฉลี่ยต่อโพสต์ไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันครั้ง และมีความหลากหลายของผู้นำเสนอทั้งในแง่ของสถานะทางศาสนา (พระสงฆ์ ฆราวาส นักสร้างคอนเทนต์) การสังเกตเน้นทั้งรูปแบบการนำเสนอ (content) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้รับสาร (interaction)

patterns) เพื่อให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์ถูกผลิตและต่อรองในชีวิตดิจิทัลจริงอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Campbell and Connelly (2020) ที่ว่าการศึกษาศาสนาดิจิทัลต้องให้น้ำหนักกับกรณีที่มีอิทธิพลเชิงวัฒนธรรม มากกว่าการแสวงหาความเป็นตัวแทนเชิงสถิติ

2.3 การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

การวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อศึกษาโครงสร้างภาษา ภาพ และการสร้างความหมายในเนื้อหาดิจิทัลที่อ้างอิงมังคลัตถทิปนี โดยมุ่งไปที่คำถามสามข้อ คือ ใครพูด พูดในนามของอำนาจใด และสร้างความชอบธรรมให้คำสอนนั้นผ่านกลไกใด แนวทางนี้ตั้งอยู่บนความเข้าใจที่ว่าคำสอนทางศาสนาในโลกดิจิทัลมิใช่การถ่ายทอดความหมายที่โปร่งใส หากแต่เป็นการจัดวางวาทกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและตรรกะของแพลตฟอร์ม ในแนวทางที่ Foucault (1972) เรียกว่าการผลิตความรู้ผ่านกลไกของวาทกรรม และที่ Gillespie (2018) ขยายต่อไปในบริบทของแพลตฟอร์มดิจิทัล

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

ข้อมูลทั้งสามชั้นถูกวิเคราะห์ผ่านกระบวนการ thematic analysis แบบ inductive-deductive ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2006) โดยเริ่มจากการระบุรูปแบบที่เกิดขึ้นซ้ำในข้อมูล (inductive) แล้วนำไปเทียบกับกรอบทฤษฎีที่กำหนดไว้ (deductive) จนได้ theme หลักที่สามารถตอบคำถามวิจัยได้อย่างเป็นระบบ ความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ถูกเสริมด้วยการทำ triangulation ระหว่างสามวิธีวิทยา กล่าวคือ ข้อค้นพบจากชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลถูกตรวจสอบกับการวิเคราะห์วาทกรรม และทั้งสองถูกนำไปเปรียบเทียบกับโครงสร้างตัวบทต้นฉบับ เพื่อให้ได้ภาพที่ครบถ้วนและน่าเชื่อถือของการแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจริง

4. จริยธรรมการวิจัยในพื้นที่ดิจิทัล

งานวิจัยนี้ยึดหลักจริยธรรมการวิจัยในโลกดิจิทัลตามแนวทาง AoIR Ethics 3.0 (Franzke et al., 2020) ซึ่งเน้นการพิจารณาความเป็นสาธารณะของข้อมูลในบริบทเฉพาะ มากกว่าการตัดสินแบบเหมารวม ข้อมูลทั้งหมดที่

นำมาวิเคราะห์เป็นเนื้อหาที่เผยแพร่สาธารณะโดยผู้ผลิตเอง โดยไม่มีการบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้งานทั่วไปหรือนำข้อมูลส่วนตัวมาวิเคราะห์ในทางใดทางหนึ่ง นอกจากนี้ การวิเคราะห์มุ่งทำความเข้าใจกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ใช่การตัดสินคุณค่าหรือประเมินความถูกต้องทางศาสนาของเนื้อหาที่ศึกษา งานวิจัยนี้ได้รับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขหนังสือรับรอง 050/2564 จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ผลการวิจัย

1. จากโบลานสู่หน้าจอ: รูปแบบการปรากฏของมังคลัตถทีปนีในพื้นที่ดิจิทัล

เมื่อมังคลัตถทีปนีเดินทางจากห้องสมุดวัดสุทัศน์ฯ เชียงใหม่ สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนไปแม้จะเข้าสู่ยุคดิจิทัล หากแต่คือตรรกะทั้งหมดที่กำหนดว่า คัมภีร์ดำรงอยู่อย่างไรในสายตาของผู้ศรัทธา จากคัมภีร์ที่ต้องเข้าถึงผ่านการศึกษาย่างเป็นระบบ ต้องอาศัยเวลา ครูผู้รู้ และบรรยากาศของสถาบันสงฆ์ มังคลัตถทีปนีในโลกดิจิทัลปรากฏตัวในรูปแบบใหม่สามประการที่เชื่อมโยงกัน แต่ละประการสะท้อนการแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์ที่มีนัยสำคัญทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ

1.1 ความศักดิ์สิทธิ์แบบตัดตอน: เมื่อคัมภีร์กลายเป็นคำคม

รูปแบบที่พบมากที่สุดและแพร่หลายที่สุดในทุกแพลตฟอร์มที่ศึกษาคือการนำข้อความจากมังคลสูตรหรือคำอธิบายของมังคลัตถทีปนีมาเสนอในรูปแบบคำคมที่แชร์ได้ (shareable quote) ไม่ว่าจะเป็นภาพพื้นหลังสวยงาม ประกอบข้อความสั้น โพลัสบรรยายความประทับใจส่วนตัว หรือคลิปวิดีโอที่ยกมงคลข้อหนึ่งมาขยายความในสองถึงสามนาที กรณีที่พบซ้ำอย่างโดดเด่นในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลคือการนำข้อความ “อเสวนา จ พาลาน” มาใช้เป็น caption ของภาพดอกไม้หรือพระอาทิตย์ขึ้น พร้อมคำอธิบายในลักษณะ “การไม่คบคนพาลคือมงคลอันสูงส่งแห่งชีวิต” โดยสันเชิงปราศจากบริบทที่มังคลัตถทีปนีใช้ขยายความคำว่า พาล (bāla) อย่างละเอียดในมิติทางจริยธรรม จิตวิทยา

และสังคม ซึ่ง Collins (1998) ชี้ว่าคือแก่นของระบบการจัดลำดับคุณค่าทางจริยธรรมของเถรวาท ความสำคัญของปรากฏการณ์นี้ไม่ใช่แค่ว่า มีการตัดตอนแต่คือลักษณะของสิ่งที่ถูกตัดออกไป โครงสร้างที่หายไปไม่ใช่เพียงรายละเอียดแต่คือตรรกะเชิงระบบทั้งหมดที่เคยทำให้มันคลแต่ละข้อมีความสัมพันธ์กับข้ออื่น และทำให้คัมภีร์ทำงานเป็นแผนที่ชีวิต ในความหมายที่ Gombrich (2006) อธิบาย สิ่งที่เหลืออยู่คือ ความรู้สึกว่าศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกแยกออกจากโครงสร้างที่ทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ในเชิงสังคมวิทยาศาสนา นี่คือการเคลื่อนจาก sacred system สู่อะไรสักอย่างที่ fragmented ซึ่งดัวร์เคม (Durkheim, 1912/1995) คงไม่ทิ้งกับการที่ความศักดิ์สิทธิ์ยังดำรงอยู่ แต่คงต้องตั้งคำถามว่าระเบียบสังคมแบบใดที่ศักดิ์สิทธิ์แบบ fragment นี้ดำรง

1.2 Motivational Buddhism: เมื่อมงคลกลายเป็นแรงบันดาลใจส่วนบุคคล

รูปแบบที่สองที่พบอย่างชัดเจนในเพจ Facebook และช่อง YouTube ที่มียอดติดตามสูงคือสิ่งที่งานวิจัยนี้เรียกว่า Motivational Buddhism หรือการนำมังคลัตถปิณีมาใช้เป็นแหล่งพลังบวกส่วนบุคคล ภาษาของมงคลในบริบทนี้เปลี่ยนจากภาษาแห่งการฝึกตนเชิงวินัย มาเป็นภาษาของจิตวิทยาเชิงบวกและวัฒนธรรม self-help ร่วมสมัย คำสอนเรื่อง กาลเทศะ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ถูกตีความใหม่เป็นจงเลือกสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อความสำเร็จของคุณ คำสอนเรื่อง “บุพเพทปญญตา ความมีบุญอันกระทำไว้ในปางก่อน ถูกแปลเป็น เชื่อว่าตัวเองมีพรสวรรค์ที่รอการปลดปล่อย ในประเด็นนี้ McMahan (2008) ชี้ให้เห็นนานแล้วว่าพุทธศาสนาร่วมสมัยถูกทำให้เป็นสมัยใหม่ผ่านการเน้นประสบการณ์ส่วนบุคคลและการเยียวยาทางจิต แต่สิ่งที่น่าสนใจในกรณีของมังคลัตถปิณีโดยเฉพาะคือ ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นระหว่างคัมภีร์ที่มีระบบจริยธรรม เชิงสังคม อย่างเข้มแข็ง ที่กำหนดว่ามนุษย์ดำรงอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์และหน้าที่ กับการตีความดิจิทัลที่เน้นปัจเจกบุคคลเกือบสมบูรณ์ราวกับว่ามงคลแต่ละข้อเป็นทรัพยากรของฉัน มากกว่าหน้าที่ต่อชุมชนทางธรรมในเชิงทฤษฎี นี่คือการแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์จาก normative authority ไปสู่

affective authority อำนาจของคำสอนไม่ได้มาจากความถูกต้องตามคัมภีร์ แต่มาจากพลังทางอารมณ์ที่มันสร้างได้ในชั่วขณะ ดังที่ Hoover (2016) สังเกตว่าสื่อมิใช่แค่ช่องทาง แต่เป็นพื้นที่ที่กำหนดว่าศาสนาต้องรู้สึกแบบใดจึงจะมีชีวิตอยู่ได้

1.3 Ritualized Sharing: การคลิกในฐานะพิธีกรรม

รูปแบบที่สามที่ค้นพบมีความละเอียดอ่อนที่สุดและทรงพลังที่สุดในเชิงทฤษฎี กล่าวคือการที่การกระทำทางเทคนิคบนแพลตฟอร์ม ไม่ว่าจะเป็นการกดแชร์ การพิมพ์อนุโมทนาบุญ ใน comment หรือการส่งต่อโพสต์มงคลในช่วงเข้าวันสำคัญทางศาสนา ถูกยกระดับขึ้นเป็นการปฏิบัติทางศาสนาที่มีนัยเชิงกุศลในตัวเอง ปรากฏการณ์นี้เชื่อมโยงกับข้อสังเกตของ Helland (2005) ที่ว่าศาสนาออนไลน์ในฐานะ “lived religion” ไม่ได้ลดบทบาทลง แต่เปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรม จากการเข้าวัดฟังเทศน์สู่การมีส่วนร่วมผ่านแพลตฟอร์ม แต่สิ่งที่น่าสนใจกว่าในกรณีมั่งคัลตทิปนี่คือ ผู้ใช้งานไม่ได้เพียงบริโภค ความศักดิ์สิทธิ์ แต่รู้สึกว่ามันกำลังผลิตกุศลจากการแชร์ นั่นหมายความว่าคัมภีร์ในบริบทดิจิทัลไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแค่เนื้อหา แต่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางพิธีกรรมที่เชื่อมผู้ศรัทธากับโลกทางธรรมผ่านการกระทำชั่วขณะ ความศักดิ์สิทธิ์ในรูปแบบนี้จึงผูกเข้ากับการมองเห็น การแพร่กระจาย และการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการสั่งสมเชิงวินัยระยะยาว

2. การแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์: สามมิติที่ซ้อนทับกัน

ผลการวิเคราะห์รูปแบบทั้งสามนำไปสู่ข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่เป็นแก่นของงานชิ้นนี้ กล่าวคือความศักดิ์สิทธิ์ของมั่งคัลตทิปนี่ในโลกดิจิทัลถูกแปรรูปผ่านสามมิติที่ซ้อนทับกัน ไม่ใช่เกิดขึ้นทีละมิติแบบเป็นลำดับ

2.1 จากคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์สู่เนื้อหาที่แชร์ได้

ในพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิม ความศักดิ์สิทธิ์ของมั่งคัลตทิปนี่ผูกพันกันสองสิ่งที่แยกไม่ออก คือ ตัวบทในฐานะองค์รวม และ กระบวนการ

เข้าถึงที่ต้องอาศัยวินัยและสถาบัน Collins (1998) และ Gombrich (2006) ต่างยืนยันว่าคัมภีร์อรรถกถาเถรวาทไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่ออ่านอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า แต่เพื่อสร้างกรอบการดำรงชีวิตทั้งระบบ เมื่อคัมภีร์เข้าสู่โลกดิจิทัล ความผูกพันระหว่างตัวบทและกระบวนการเข้าถึงถูกตัดขาด คัมภีร์ถูกแยกย่อยเป็นหน่วยที่หมุนเวียนได้ (circulable) ตามตรรกะของแพลตฟอร์ม ดังที่ Campbell (2024) ชี้ว่าศาสนาในโลกดิจิทัลถูกกำหนดโดยตรรกะของสื่อซึ่งให้คุณค่ากับการหมุนเวียนมากกว่าความครบถ้วน ความศักดิ์สิทธิ์จึงเคลื่อนจากตรรกะของการสั่งสม ไปสู่ตรรกะของการกระจายจาก institutional sacredness ไปสู่ networked sacredness ที่คุณค่าของคำสอนขึ้นอยู่กับว่ามันถูกแชร์ ถูกตอบสนอง และถูกทำให้มีชีวิตในปฏิสัมพันธ์ออนไลน์มากเพียงใด

2.2 การเกิดขึ้นของอำนาจการตีความรูปแบบใหม่

มิติที่สองคือการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของใครมีสิทธิ์อธิบายคัมภีร์ในพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิม อำนาจนั้นถูกรับรองโดยสายการศึกษาบาลีและสถาบันสงฆ์ที่ Asad (1993) เรียกว่า “discursive tradition” อันมีกลไกควบคุมการผลิตความหมายอย่างเป็นระบบ ในโลกดิจิทัล อำนาจนั้นมิได้หายไป แต่ต้องแข่งขันและดำรงอยู่ร่วมกับอำนาจรูปแบบใหม่ที่ Gillespie (2018) เรียกว่า platform authority ซึ่งกำหนดว่าเสียงใดจะถูกขยาย เสียงใดจะถูกลดทอน ผ่านกลไกอัลกอริทึมที่มองไม่เห็น ผลที่ตามมาคือการเกิดขึ้นของผู้มีอำนาจตีความรูปแบบใหม่สามประเภทที่พบในข้อมูล ได้แก่ พระนักสร้างคอนเทนต์ที่ใช้ทักษะการสื่อสารดิจิทัลสร้างฐานผู้ติดตามจำนวนมาก นักสร้างคอนเทนต์ฆราวาสที่อิงความน่าเชื่อถือจากประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวมากกว่าการศึกษา คัมภีร์ และอินฟลูเอนเซอร์ทางธรรมที่ผสมผสานภาษาพุทธกับภาษาจิตวิทยาเชิงบวกในแบบที่สร้างการมีส่วนร่วมสูง ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ควรถูกมองเป็นการเสื่อมของอำนาจคัมภีร์ ในแบบง่าย ๆ หากแต่คือสิ่งที่ Evolvi (2021) เรียกว่า การกระจายตัวของอำนาจการตีความ (decentralization of interpretive authority) ซึ่งเปิดทั้งโอกาสและความท้าทายที่ต้องวิเคราะห์แยกกันอย่างรอบคอบ

2.3 การก่อตัวของความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว (Instant Sacredness)

มิติที่สามและอาจเป็นมิติที่สำคัญที่สุดในเชิงทฤษฎีคือการก่อตัวของสิ่งที่บทความนี้เสนอให้เรียกว่า “ความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว” (instant sacredness) หมายถึงประสบการณ์ของความหมาย ความพลอบประโลม หรือแรงบันดาลใจทางศาสนาที่เกิดขึ้นได้รวดเร็ว ผ่านการอ่านข้อความสั้น การดูคลิปสองสามนาที หรือแม้แต่การกดแชร์เพียงครั้งเดียว โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการสั่งสมเชิงวินัยระยะยาว ผู้เขียนมิได้เสนอว่าความศักดิ์สิทธิ์แบบนี้ด้อยค่ากว่าความศักดิ์สิทธิ์เชิงพิธีกรรมแบบดั้งเดิม การตัดสินแบบนี้จะมิยุติธรรมต่อผู้ที่ใช้ชีวิตภายใต้ความกดดันทางเศรษฐกิจ สังคม และอารมณ์ที่ทำให้เวลาสำหรับการฝึกตนระยะยาว กลายเป็นสิ่งหรูหราที่เข้าไม่ถึง ดังที่ Hoover (2016) ชี้ว่าศาสนาในยุคสื่อใหม่ทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากรเชิงอารมณ์ที่ผู้คนหยิบใช้ตามสภาวะชีวิตจริง แต่ความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไวก็นำมาพร้อมกับคำถามเชิงโครงสร้างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อการสัมผัสความศักดิ์สิทธิ์ไม่ต้องการผ่านการเปลี่ยนแปลงตนเองเชิงลึก พุทธศาสนาในฐานะเส้นทางแห่งการฝึกตน จะดำรงบทบาทเชิงจริยธรรมได้อย่างไรในสังคมที่ความสนใจกลายเป็นทรัพยากรที่หายากและมีราคา คำถามนี้มีได้มีคำตอบง่าย ๆ และบทความนี้ไม่ได้อ้างว่ามีแต่การตั้งคำถามนั้นเองคือหนึ่งในคุณูปการสำคัญที่งานชิ้นนี้มอบให้แก่สนามวิชาการ

สรุปและอภิปรายผล

อภิปรายผล

สิ่งที่บทความนี้พบไม่ใช่ความตายของคัมภีร์ในโลกดิจิทัล หากแต่เป็นหลักฐานของการที่คัมภีร์เรียนรู้จะมีชีวิตในสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง แต่การมีชีวิตแบบนี้มิได้ไม่มีราคา และงานวิจัยชิ้นนี้พยายามอย่างจริงจังที่จะไม่มองข้ามราคานี้

มังคลัตถทิปนีและความศักดิ์สิทธิ์ที่เคลื่อนที่ได้

ข้อค้นพบหลักของงานนี้ยืนยันและขยายแนวคิดของ Durkheim (1912/1995) และ Asad (1993) ในทิศทางที่ทั้งสองท่านอาจไม่ได้คาดไว้ Durkheim สอนว่าความศักดิ์สิทธิ์คือสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อค้ำจุนระเบียบร่วมกัน อาสาสอนว่ามันถูกผลิตและควบคุมผ่านวาทกรรมและอำนาจ งานชิ้นนี้เพิ่มมิติที่สามเข้าไป นั่นคือในยุคแพลตฟอร์ม ความศักดิ์สิทธิ์ยังถูกกำหนดโดยตรรกะของการมองเห็นเชิงอัลกอริทึม ซึ่งเป็นอำนาจที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่มีผลกระทบต่อความหมายทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง ในกรณีของมังคลัตถทิปนี ความศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้หายไปพร้อมกับการตัดตอนหรือการย่อความ มันเปลี่ยนรูปแบบการดำรงอยู่ จาก sacred system ที่ผูกพันกับโครงสร้างทั้งหมดของคัมภีร์ ไปสู่ mobile sacredness ที่สามารถปรากฏในข้อความสั้น คลิปวิดีโอ หรือการแชร์บนแพลตฟอร์ม โดยยังคงรักษาลัทธิทางอารมณ์และเชิงความหมายไว้ได้ในระดับหนึ่ง การเปลี่ยนรูปนี้ไม่ใช่ความล้มเหลว แต่คือการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงความหมายในโลกที่ความสนใจของมนุษย์กลายเป็นทรัพยากรที่แพลตฟอร์มแข่งขันแย่งชิง

การจัดรูปใหม่ของอำนาจการตีความ

การเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจที่สุดในแง่สังคมวิทยาไม่ใช่การที่คัมภีร์ถูกตัดตอน แต่คือการที่ใคร่ครวญเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ในระบบเกราฟดั้งเดิม อำนาจในการตีความถูกรักษาไว้โดย “discursive tradition” ของ Asad (1993) ซึ่งมีกลไกคัดกรองความหมายผ่านสถาบันและสายการศึกษา ในโลกดิจิทัล กลไกนั้นยังทำงานอยู่ แต่ต้องแบ่งพื้นที่กับ platform authority ของ Gillespie (2018) ที่ไม่สนใจความถูกต้องตามคัมภีร์เลย แต่สนใจแค่ว่าเนื้อหาใดสร้างการมีส่วนร่วมได้มากที่สุด ผลที่ตามมาไม่ใช่การสูญสลายของอำนาจเชิงคัมภีร์ แต่คือการที่อำนาจนั้นต้องต่อรองตำแหน่งแห่งที่ของตนเองอยู่ตลอดเวลา พระสงฆ์ที่มีความรู้คัมภีร์ลึกซึ้งแต่สื่อสารได้ไม่ดีในแพลตฟอร์ม อาจมีอิทธิพลน้อยกว่านักสร้างคอนเทนต์ฆราวาสที่รู้บาลีแค่คำเดียวแต่เข้าใจจังหวะของ algorithm สถานการณ์นี้สะท้อนสิ่งที่ Evolvi (2021) สังเกตว่าพื้นที่ดิจิทัล

เปลี่ยนนิยามของ “ผู้มีอำนาจ” ทางศาสนาจากการรับรองเชิงสถาบัน ไปสู่การรับรองเชิงการมองเห็น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ลึกกว่าที่ผิวเผินดูเหมือน

พุทธศาสนาดิจิทัลในฐานะศาสนาที่ถูกจัดรูปใหม่

แม้ Gleig (2019) จะวิเคราะห์บริบทอเมริกันเป็นหลัก แต่การที่เธอชี้ให้เห็นว่าพุทธศาสนาร่วมสมัยกำลังตั้งคำถามต่อลักษณะสมัยใหม่ที่เน้นปัจเจกบุคคลและลดทอนสถาบัน มีนัยสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจพุทธศาสนาเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์ที่พบในมังคลัตถปิณีดิจิทัลไม่ใช่ปรากฏการณ์เฉพาะถิ่น แต่เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทั่วโลกที่พุทธศาสนาต่าง ๆ กำลังต่อรองตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในโลกหลังสมัยใหม่ ข้อค้นพบรวมของงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาดิจิทัลไม่ใช่ศาสนาที่ด้อยคุณภาพ หรือเสื่อมถอยจากต้นฉบับ แต่เป็นรูปแบบการดำรงอยู่ทางศาสนาที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขใหม่อย่างสมบูรณ์ ในกรอบที่ McMahan (2008) และ Hoover (2016) วางไว้ พุทธศาสนาร่วมสมัยมักถูกมองว่า ทำให้เป็นสมัยใหม่ในลักษณะที่ทำให้คุณค่าแก่ประสบการณ์ส่วนบุคคลและการเยียวยาทางจิต แต่กรณีของมังคลัตถปิณีเพิ่มมิติสำคัญเข้าไป นั่นคือไม่ใช่แค่เนื้อหาที่เปลี่ยน แต่ตรรกะของความศักดิ์สิทธิ์เองก็เปลี่ยน จากตรรกะที่ผูกกับความต่อเนื่องและวินัย ไปสู่ตรรกะที่ผูกกับความรวดเร็วและการตอบสนองทางอารมณ์ สิ่งที่น่าสนใจคือ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้ทำให้ศาสนาอ่อนแอลงในทุกมิติ ในบางแง่ มังคลัตถปิณีในรูปแบบดิจิทัลเข้าถึงผู้คนได้กว้างกว่า ลึกกว่า ในแง่ภูมิศาสตร์ และสร้างการสัมผัสกับหลักธรรมในชีวิตประจำวันได้บ่อยกว่าที่คัมภีร์ไบเบิลในห้องสมุดวัดจะทำได้ แต่ในขณะเดียวกัน ความลุ่มลึกเชิงจริยธรรมที่ต้องใช้เวลาสั่งสม ก็เสี่ยงต่อการถูกแทนที่ด้วยความรู้สึกดีที่เกิดขึ้นได้ในชั่วขณะ ความตึงเครียดนี้ไม่มีทางออกง่าย ๆ และบทความนี้ไม่อ้างว่ามีแต่การมองเห็นและตั้งชื่อมันอย่างแม่นยำคือสิ่งที่วิชาการที่ดีควรทำ

ทิศทางวิจัยในอนาคต

กรอบ Reconfiguration of Sacredness ที่บทความนี้เสนอ มีศักยภาพในการนำไปใช้กับกรณีอื่น ๆ ที่คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์จากศาสนาที่มีฐานตัวบทเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นอัลกุรอาน คัมภีร์ไบเบิล หรือคัมภีร์พระเวท เดินทางเข้าสู่โลกแพลตฟอร์มในบริบท ASEAN และเอเชียใต้ การเปรียบเทียบข้ามศาสนาในทิศทางนี้ จะช่วยทดสอบว่า Reconfiguration of Sacredness เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของพุทธศาสนาเถรวาท หรือเป็นกระบวนการทั่วไปที่มีลักษณะร่วมข้ามประเพณีศาสนาในยุคแพลตฟอร์ม นอกจากนี้ งานวิจัยในอนาคตควรสำรวจว่าผู้ศรัทธาตัวจริงรับรู้และประสบการณ์ “ความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว” อย่างไรในชีวิตประจำวัน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกที่งานชิ้นนี้ยังไม่ได้ทำ

บทสรุป

บทความนี้เริ่มต้นจากคำถามว่าสิ่งที่เหลืออยู่เมื่อมังคลัตถทิปนีถูกแปลงเป็น caption บน Facebook คืออะไร และสิ้นสุดลงด้วยคำตอบที่ซับซ้อนกว่าที่คาดไว้ สิ่งที่เหลืออยู่ไม่ใช่ความว่างเปล่า แต่ก็ไม่ใช่มังคลัตถทิปนีในความหมายเดิมทั้งหมด มันคือรูปแบบการดำรงอยู่ใหม่ของความศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกจัดรูปใหม่ผ่านตรรกะของสื่อ อำนาจของอัลกอริทึม และความต้องการของผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในโลกที่ทั้งเร่งรีบและโดดเดี่ยว ข้อค้นพบหลักชี้ให้เห็นว่ามังคลัตถทิปนีในโลกดิจิทัลปรากฏตัวผ่านสามรูปแบบ ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์แบบตัดตอนในรูปคำคมที่แชร์ได้ การนำไปใช้ในกรอบ Motivational Buddhism ที่เน้นพลังบวกส่วนบุคคล และ ritualized sharing ที่ยกระดับการกดแชร์ให้มนัยเชิงพิธีกรรมทั้งสามรูปแบบสะท้อนการแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์ผ่านสามมิติที่ซ้อนทับกัน คือการแตกตัวของคัมภีร์เป็นเนื้อหาที่หมุนเวียนได้ การเกิดขึ้นของอำนาจการตีความรูปใหม่ที่ขับเคลื่อนโดยแพลตฟอร์ม และการก่อตัวของ “ความศักดิ์สิทธิ์แบบฉับไว” ที่ตอบสนองต่อสภาวะชีวิตร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอเชิงนโยบายในเชิงพุทธศาสนา งานนี้เสนอให้มองคัมภีร์ ธรรมกถามีไว้ในฐานะมรดกทางความคิดที่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นองค์ความรู้ที่ยัง ถูกใช้ ดีความ และต่อรองความหมายอย่างต่อเนื่องในโลกดิจิทัล ขณะที่ในเชิง สังคมวิทยาศาสตร์ บทความนี้ช่วยขยายการทำความเข้าใจความศักดิ์สิทธิ์ใน ฐานะสิ่งที่ถูกสร้างและจัดวางใหม่ผ่านโครงสร้างอำนาจ สื่อ และแพลตฟอร์ม แม้งานวิจัยนี้จะมีข้อจำกัดในด้านขอบเขตของแพลตฟอร์มและบริบททาง วัฒนธรรม แต่ก็เปิดทิศทางการวิจัยใหม่เกี่ยวกับการประยุกต์และบูรณาการ คัมภีร์พุทธศาสนาอื่น ๆ ไปใช้เผยแผ่แก่ประชาชนในยุคแพลตฟอร์มดิจิทัลต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

งานวิจัยนี้ได้เปิดทิศทางการวิจัยใหม่เกี่ยวกับคัมภีร์พุทธในฐานะ ปรากฏการณ์ดิจิทัล และการแปรรูปความศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาอื่น ๆ ในยุค แพลตฟอร์ม บทความนี้เสนอว่า การเดินทางของมั่งคั่งดลที่ป็นิจาคัมภีร์สู่คลิก มิใช่จุดจบของความศักดิ์สิทธิ์ หากแต่เป็นบทใหม่ของพุทธศาสนาบทที่ความ ศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีชีวิต เคลื่อนที่ได้ และยังคงตั้งคำถามกับมนุษย์ร่วมสมัยอย่างไม่ สิ้นสุดต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “9 มงคล: การ พัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระพุทธรูปและเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ในล้านนา” โดย ได้รับทุนอุดหนุนงบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (วนน.) เพื่อ สนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปี 2564 ผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา รวมถึง นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ให้คำแนะนำ จนทำให้งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จ ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- Agarwal, R., & Jones, W. J. (2022). Social media's role in the changing religious landscape of contemporary Bangkok. *Religions*, 13(5), 421. <https://doi.org/10.3390/rel13050421>
- Agarwal, R., & Pongjit, P. (2025). Enhancing luck in the digital age with Thai auspicious smartphone wallpapers. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, 202. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04499-3>
- Asad, T. (1993). *Genealogies of religion: Discipline and reasons of power in Christianity and Islam*. Johns Hopkins University Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Campbell, H. A. (2024). Looking backwards and forwards at the study of digital religion. *Religious Studies Review*, 50(2), 115–122. <https://doi.org/10.1111/rsr.17062>
- Campbell, H. A., & Cheong, P. H. (Eds.). (2024). *The Oxford handbook of digital religion*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197549803.001.0001>
- Campbell, H. A., & Connelly, L. (2020). Religion and digital media. In V. Narayanan (Ed.), *The Wiley Blackwell companion to religion and materiality* (pp. 471–486). Wiley.
- Cheong, P. H., Fischer-Nielsen, P., Gelfgren, S., & Ess, C. (Eds.). (2012). *Digital religion, social media and culture: Perspectives, practices and futures*. Peter Lang.

- Collins, S. (1998). *Nirvana and other Buddhist felicities: Utopias of the Pali imaginaire*. Cambridge University Press.
- Durkheim, É. (1912/1995). *The elementary forms of religious life* (K. E. Fields, Trans.). Free Press. (Original work published 1912)
- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion* (W. R. Trask, Trans.). Harcourt, Brace & World. (Original work published 1957)
- Evolvi, G. (2021). Religion and the internet: Digital religion, (hyper)mediated spaces, and materiality. *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik*, 5(2), 425–443.
<https://doi.org/10.1007/s41682-021-00087-9>
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1969)
- franzke, a. s., Bechmann, A., Zimmer, M., Ess, C. M., & the Association of Internet Researchers. (2020). *Internet research: Ethical guidelines 3.0*. Association of Internet Researchers. <https://aoir.org/reports/ethics3.pdf>
- Gleig, A. (2019). *American dharma: Buddhism beyond modernity*. Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/yale/9780300215809.001.0001>
- Gillespie, T. (2018). *Custodians of the internet: Platforms, content moderation, and the hidden decisions that shape social media*. Yale University Press.
- Gombrich, R. F. (2006). *Theravada Buddhism: A social history from ancient Benares to modern Colombo* (2nd ed.). Routledge.

- Grieve, G. P. (2017). *Cyber zen: Imagining authentic Buddhist identity, community, and practices in the virtual world of Second Life*. Routledge.
- Helland, C. (2005). Online religion as lived religion: Methodological issues in the study of religious participation on the Internet. Online — *Heidelberg Journal of Religions on the Internet*, 1(1), 1–16. <https://doi.org/10.11588/rel.2005.1.212>
- Hine, C. (2015). *Ethnography for the internet: Embedded, embodied and everyday*. Bloomsbury Academic.
- Hinüber, O. von. (1996). *A handbook of Pāli literature*. Walter de Gruyter.
- Hoover, S. M. (Ed.). (2016). *The media and religious authority*. Pennsylvania State University Press.
- Khonraeng, P. Adul. (1998). *An analytical study of the MangalAtthadipani*. Thesis (M.A. (Thai epigraphy), Silpakorn University.
- Lim, F. K. G. (Ed.). (2009). *Mediating piety: Technology and religion in contemporary Asia*. Brill.
- McMahan, D. L. (2008). *The making of Buddhist modernism*. Oxford University Press.
- Norman, K. R. (1997). *A philological approach to Buddhism: The Bukkyo Dendo Kyokai lectures 1994*. School of Oriental and African Studies, University of London.
- Siuda, P. (2021). Mapping digital religion: Exploring the need for new typologies. *Religions*, 12(6), 373. <https://doi.org/10.3390/rel12060373>

- Tambiah, S. J. (1976). *World conqueror and world renouncer: A study of Buddhism and polity in Thailand against a historical background*. Cambridge University Press.
- Tsuria, R. (2021). Digital media: When God becomes everybody — The blurring of sacred and profane. *Religions*, 12(2), 110.
<https://doi.org/10.3390/rel12020110>

